
Публікації

ЗИМОВІ СВЯТА В СЕЛІ СЕЛИСЬКУ НА ЛЬВІВЩИНІ

Марія ГОРБАЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

провідна наукова редакторка,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: horbal.m@gmail.com

Село Селисько нині Пустомитівського району на Львівщині як складова частина східної Галичини захоронило всі традиції свого краю, отож мета моєї публікації — відтворити зимові урочистості на прикладі села, де я народилася. Часові рамки відтворення — початок ХХ століття, тобто період, коли я могла опитати старожилів¹, а це означає, що традиції описані за юліанським календарем. Також залучені літературні джерела.

Найперше детально зупиняюся на традиціях та обрядах, які проводились у період від Введення до Праведної Анни.

Релігійний уклад життя супроводжував селян від народження до смерті. Відомий український етнограф і фольклорист Олекса Воропай (псевдонім Олекси Степового) у першій частині «Народньо-календарні звичаї. Зима» першого тому «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис» [1] пише, що «Староукраїнські звичаї, що колись були пов'язані з початком нового року наших далеких предків, пізніше перейшли до християнських свят. Одна частина з них перейшла до сучасного Нового року, а друга — до свята Введення в храм Пресвятої Богородиці (4-го грудня за новим стилем). Це свято в народній термінології звичайно називається Введіння» [1, с. 14].

4 грудня — Введення в храм Пресвятої Діви Марії

На грудень припадає передріздвяний, пилипівський піст, у якому селяни дотримувались усіх церковних приписів — ніяких співів, гучних забав.

Та цей пилипівський піст особливо характерний тим, що тоді люди, завершивши усі польові осінні роботи, займались їх викінченням — пряли льон, згодом з випрядених ниток ткали полотно, дерли пір'я, вишивали. Часто збирались в одній хаті (задля економії світла — нафти до ламп). Домовлялись про

---

¹ В публікації використані розповіді, записані від жителів села: Лазуркевича Юліана Степановича, 1922 р. н.; Петрів (з дому Залізник) Стефанії Григорівни, 1922 р. н.; Подвірної (з дому Кошик) Ольги Степанівни, 1930 р. н.; Лазуркевич (з дому Ковтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н.; Липової (з дому Подвірна) Стефанії Захарівни, 1931 р. н.; Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, 1935 р. н.; Костів (з дому Думанська) Стефанії Теодорівни, 1936 р. н.; Самусь (з дому Думанська) Ганни Теодорівни, 1934 р. н.; Пукальської Дарії Іванівни, 1936 р. н.; Паук Катерини, 1936 р. н.; Подвірного Тараса Зеновійовича, 1976 р. н. та інших.

якусь одну роботу — або прясти, або дерти пір'я, або вишивати. Така гуртова робота забезпечувала, окрім згадуваної економії світла, ще і колективне спілкування та обмін новинами.

Строго дотримувались посту і в харчуванні — тільки пісна їжа. М'ясну їжу споживали по закінченні посту — на різдвяні свята та в подальший період.

Початок зими у традиційному календарі приурочувався до свята Введення в храм Пресвятої Богородиці.

Введення в храм Пресвятої Діви Марії — велике християнське свято. У календарному циклі українського народу це свято замикає осінній сезон і починає зимовий [2, с. 130].

Згідно з церковним переказом, який ґрунтується на апокрифічному Протоєвангелії Якова [3], Пресвята Діва Марія народилася в Назареті. Батьками їй були праведні Анна та її чоловік Йоаким, які прожили разом понад 50 років, але не мали дітей. У розпачі Йоаким подався у пустелю і там 40 днів постився, плакав і молився, щоб Бог подарував йому на щастя дитину. Молилася й Анна. І незабаром явився їй Архангел Гавриїл і сказав, що зачне вона прераблагословенну дочку Марію, через Котру буде дароване спасіння усьому світові.

За релігійною традицією, коли Діви Марії виповнилося три роки, її батьки вирішили виконати свою обітницю. Вони скликали родичів, запросили ровесниць Марії і в супроводі народу відвели до єрусалимського храму для посвячення Богові. Усі діти, як і сама Марія, йшли із запаленими свічками в руках. Назустріч їм із храму повиходили первосвященники.

Батьки Марії, Йоаким і Анна, підвели Марію на першу сходинку сходів, які вели до храму, і Марія сміливо сама подолала усі 15 сходинок і ввійшла до святині [4, с. 198]. Східна Церква святкує це свято з IV ст., західна Церква — аж з XVI-го [5, с. 132].

Цей день є одним із великих релігійних свят. Після ранішньої Служби Божої господарі поверталися з церкви додому і відпочивали. Не можна було нічого робити. Жінки навіть не брали яєць з гнізда в курнику [5, с. 132].

В усій слов'янській околиці людину, яка зранку першою на Введення, так само як і на Різдво та Великдень, прийде до хати, називали «полазником» (полазити в сербській мові — навідати, відвідати). В

селі Селисько такого терміна не вживали, його просто не знали. Однак усі знали, що хто зранку перший прийде до хати, той приносить добро або лихо. Тому сусіди стримувалися заходити зранку до чужої хати на Введення (як і в інші свята), щоб потім не було примови, що то вони принесли нещастя. З того, хто перший прийде до хати, і з чим прийде, ворожили успіх або нещастя в новому році. Коли ввійде молодий, гарний, здоровий чоловік, а до того з грошима, то це добра ворожба: весь рік у хаті будуть усі здорові і будуть гроші вестися. Коли ж увійде старий, хворий, особливо стара баба, або коли хтось прийде чогось зичити, то це злий знак. В той день, як також в усі інші святочні дні, не годиться нікому нічого зичити, бо би за тим позиченим усе щастя з дому пішло.

На щастя, удачу в наступному році, мабуть, умисно заводили до хати когось з худоби. Тобто на Введення вводили рано до хати ялівку або бичка, давали їм хліба і пити, щоби худоба добре велася.

Прикмети на цей день. Вважалося, якщо на Введення вітряно, то зима буде з хуртовинами, а на жнива дощитиме. Та, попри те, влітку гарно вродить просо. Колись казали, що у цей день Господь відпускає праведні душі на землю подивитися на своє тіло.

Недобрий знак, коли в цей день хтось приходять, а особливо щось позичати.

7 грудня — Катерини

7 грудня вшановували святу великомученицю Катерину, яка прийняла християнську віру і яку через це вбили за наказом імператора Максиміліана.

В с. Селиську день Катерини як свято не відзначали. В Галичині святкували його лише там, де був храм, посвячений на честь св. Катерини. В таких парафіях наприкінці літургії здійснювали, під передзвін дзвонів, обхід довкола церкви, а, прийшовши додому, люди влаштовували гостини, на які запрошували рідню, знайомих з сусідніх сіл, які були на відправі в церкві.

Напередодні Катерини після заходу сонця дівчата брали вишневі гілочки і ставили їх у воду або в горщик із землею. Якщо галузка розквітала до Різдва, то цього року дівчина мала б вийти заміж.

Пригадую, як мені, маленькій дівчинці, баба Юрина завжди чи на Катерини, чи пополудні перед Катериною, виломлювала і ставила у літрову

банку з водою вишневі гілки. А на Різдво вони завжди буйно розцвітали.

Прикмети на цей день. У цей день прогнозували погоду на Різдво. «Як Катерина по воді, то Різдво по льоді». «Як на Катерини холодно, то буде голодно» (буде неврожай). «На святу Катерину ховайся під перину» — в ці дні завжди були великі морози.

Як на Катерини гуска на льоді, то Різдво «буде на болоті». А коли гуска на болоті, то на різдвяні свята «пахє лабку під пір'я»: Різдво буде з морозами й снігами.

13 грудня — Андрія Первозванного

В цей день не можна було нічого з хати позичати, не можна було ходити по хатах. Народне свято Андрія заступило поганське свято «Калити».

Андріївські звичаї — це залишки з давніх поганських часів, коли люди вірили в магічну силу слова, завдяки чому дівчата могли причаровувати хлопців, партнерів для майбутнього життя. Якраз з цим днем пов'язана велика кількість повір'їв і магічних дій, спрямованих на вгадування, передбачування майбутньої долі.

Вечором напередодні Андрія дівчата сходились до наперед домовленої хати, де і проводили різні ворожіння.

Варіння пирогів

Найперше, що робили дівчата, то пшеницю, з якої готували, мололи в «зупах» (на ручному млинку в зворотній бік). Потім з тієї муки ліпили пироги.

До кожного пирога (а їх кожна дівчина робила непарну кількість) дівчина поклала скручений папірчик з іменем парубка, на якого «мала види». Перший пиріг, який виплив з кип'ятку, ніс їй звістку (читала ім'я зі скрученого в ньому папірця) про нареченого.

Дівчата на заміс тіста мали принести воду в вустах з криниці. Переважно в усіх селах хлопці пильнували, де і коли дівчата будуть ворожити, забігали у хату, виривали в дівчат папірчики, щоб дізнатись, хто в них записаний, дівчата ж не давали, кидали ті папірчики до печі, щоб спалити. Зчинявся гамір, регіт.

Виливання олова (воску)

У якійсь бляшанці дівчата розтоплювали олово (віск), набирали в ложку і через вушко ключа лили в мисочку з водою. Те, що виливалось в мисці

у воді, щось означало: коли відлився з воску чи олова перстень, вінець чи скрипка — до весілля; коли відлита фігурка, подібна на горщик, — означало, що дівчина вийде заміж і буде газдинею; якщо вилася миска — віщування на голод в наступному році; шабля — війну; відлиті фігурки у вигляді хреста чи труни — до смерті; лялька — що дівчина стане покриткою.

Пересування тарілок

На стіл верх дном дівчата клали чотири тарілки. Під одну тарілку клали гребінь, під другу — клубок ниток, під третю — ляльку, під четверту — перстень. Тарілки перемішували, щоб не можна було вгадати, де що поклали. Потім кожна тягнула до себе котрусь тарілку. Якщо притягнула тарілку, де лежав гребінь, то це віщувало, що ще рік чесатиме свої дівочькі коси; притягне тарілку з нитками — вийде заміж на друге село — нитка покаже їй дорогу до майбутнього чоловіка; якщо ляльку, то буде покриткою; перстень ж віщував заміжжя.

Сіяння льону (конопель)

Дівчата гарно вбиралися, виходили у двір, перед хатою (а як була погана погода, то в хаті) сіяли жито, льон чи коноплі, при тому приповідали:

*Андрію, Андрію,
Я льон сію.
Дай ми, Боже, знати,
З ким го буду брати!*

Цей обряд означав засівання своєї долі, бо зерно завжди асоціювалося із засіванням своєї долі. Поясом ніби бороздили землю, куди впало зерно, тоді клали пояс під подушку, загадуючи уві сні побачити свого майбутнього чоловіка

При засіванні прислухались, звідки гавкають собаки — з того боку треба очікувати сватів.

Рахування коликів

У цей вечір дівчата ходили рахувати кілки огорожі (дранки) — дев'яту дранку зав'язували стрічкою. Та дев'ята дранка визначала судженого: високий чи низький, прямий чи кривий, товстий чи тонкий. В іншому випадку рахували дранки, примовляючи: «вдовець-молодець, вдовець-молодець». Що випало на дев'ятий колік, те і буде мати — чи кривоного, чи прямого, чи вдівця, чи парубка.

Пригадую розповідь своєї мами, як вони рахували дранки. Хтось з хлопців випитався, на якому плоті і де саме будуть рахувати. Отож як стемні-

ло, дівчата пішли у визначене місце. Одна рахує від однієї драмки до дев'ятої, інша — від іншої драмки до дев'ятої, — регіт — одна закінчила рахувати на дранці з гудзом, інша — на кривій, ще інша — на дуже тонкій, ще інша — на грубій дранці. Але дівчата відчули, що їхні долони, якими вони рахували драмки — ну просто смердять — хлопці постарались. Стоять вони (хлопці) під Лапчишинов шопою і регочуть...

Ворожіння з взуттям

Дівчата роззувались, по одній ставали посеред хати спиною до дверей і через голову поза себе кидали чобіт (черевик) крізь відчинені двері. Котра перекине через поріг хати, та наступного року вийде заміж. Котра ж не докине до порога — та дивуватиме ще рік.

Відвідування кучі

Дівчата одна за одною забігали до кучі і стукали до дверцят, запитуючи, чи скоро вийде заміж. Як свиня зарохкала, то вірили, що передвіщає заміжжя, якщо ж свиня мовчала — дивувати дівчині ще рік.

Вгадування імені судженого

Кого першого чоловіка стріне дівчина на дорозі, то віддасться за чоловіка з таким іменем, як у нього. А як дорогу перейде дівка або жінка, то ця дівчина не віддасться цього року.

Інша традиція вгадування імені судженого: коли в андріївську ніч дівчина лягала спати, то клала під подушку скручені в трубочки папірчики, на кожному з яких написані імена хлопців. Один папірчик був порожній — без імені. Зранку пхала руку під подушку і витягувала скручений папірчик. Яке ім'я написане на папірчику, таке ім'я матиме її суджений. Якщо ж витягне порожній папірчик, значить цього року не матиме чоловіка.

Сон на майбутнього чоловіка

Лягаючи спати, дівчина під ліжку клала тарілку із водою, а через неї дощечку, і той, хто присниться, що переведе по такому уявному містку, той і засватає.

Поведінка хлопців в ніч перед Андрієм

Хлопці вночі перед Андрієм робили всілякі збитки тим господарям, в яких були норавливі дівчата: знімали ворота, господарський реманент (борони, сани тощо) витягали на стріху. А ще, як розказував мій батько, в праці посеред села було повно саней — то найлегше було і вкрасти з подвір'я, і переїхатися на них, впустивши їх потім в прачку.

Іл. 1. Святий Миколай (Тарас Подвірний, зараз служить в ЗСУ) завітав до родини Ярослава Горбала, 2022 рік

На загал же свято Андрія є логічним продовженням молодіжних гулянь, де дівчата і парубки шукають собі пару для майбутнього подружнього життя.

17 грудня — святої Варвари великомучениці

За переказами Варвара народилася на сході Римської імперії (III ст.). Була дочкою заможного язичника Діоскора. Заховуючи красу дочки, батько тримав її під замком у високій башті. Таємно прийняла християнство і засвідчила свою віру перед батьком, який передав її владі на розправу. Через відмову зректися Христа Варвара була піддана тортурам і засуджена на смерть в часи панування римського імператора Максиміана. Голову мечем відтяв її рідний батько. Вшановується як свята-великомучениця з IX століття. В іконописі та живописі зображується в ланцюгах, з баштою, чашею для причастя або мечем.

Частина мощей великомучениці, як вважають, була привезена до Києва ще у часи середньовічної Русі та покладена в новозведеному Михайлівському соборі. Зараз мощі зберігаються у Володимирському соборі Києва.

Варвару здавна вважали захисницею від наглої, несподіваної смерті. Під час однієї з моровиць, що сталася в Києві в 1710 р., хвороба оминула Михай-

Іл. 2. Храмова ікона Миколая Чудотворця в селиській церкві, осв'яченій на честь Святого Миколая

Іл. 3. Селиський образ-феретрон (двобічний) Святого Миколая

лівський Золотоверхий монастир, де зберігалися моці Варвари, що стало для вірян ще одним доказом їхньої чудотворності та сили заступництва великомучениці [6].

Вважали, що свята Варвара має дар допомагати людям, рятувати їх від наглої (трагічної) смерті, а ді-

вчинка, названа Варварою, обов'язково буде красунею. І це правда, бо в селі Селиську була справжня красуня Строцька Варвара Дмитрівна, 1901 р. н.

19 грудня — Святого Миколи Чудотворця

Миколай Угодник найбільше шанований з-поміж усіх християнських святих. 22 травня — Миколая теплого, а Миколая зимного — 19 грудня. На Миколая і дітям, і дорослим дають подарунки (іл. 1).

Святий Миколай опікується воїнами, перевозить душі померлих «на той світ», володіє ключами від неба. Але більшість часу він проводить на землі, допомагає всім у скруті, мандрівникам у дорозі.

Миколая вважають чудотворцем: він оживляє підступно вбитих, рятує від смертної кари невинно засуджених, опікується вдовами й сиротами. Але він карає тих, хто працює у неділю, каже неправду і грає в карти, оскверняє живописне зображення святого.

Ось як охарактеризований св. Миколай у молитві з молитовника Івана Пулюя «До Св. Миколая»: **«Святий Отче Николаю, земний Ангеле, небесний чоловіче, взоре життя и завершенства християнського, опікуне сиріт, лікарю недужих, скривджених заступниче, утішителю смуткуючи, скорий у всяких бідах помощниче, з глибокою покорою и честю стаю перед Тобою, розпочинаючи недостойне це моління... Я потрібую помочі, поможи ж потрібуючому; потрібую справлення стежок моїх, проведи ж блудящого; потрібую утішення, потіши ж смуткуючого; потрібую милосердя, помилуй же бідного. Подай чудесну руку потопаючому в філях світа и життя сього...»** [7, с. 118].

І ось ще одна молитва, з 1768 року, записана у тодішньому містечку (нині селі) Кукезів Кам'янка-Бузького району на Львівщині. Її молились місцеві братчики Братства св. Миколая. Через те, що вона (молитва) з Львівщини, а також надзвичайно «тепла», вважаю за потрібне її порекомендувати своїм землякам у с. Селисько та зберегти:

«Отче святий і пречудний Миколаю, теплий помічнику і завжди у скорботі скорий мій заступнику. Я (ім'я) Тебе нині і на всякі часи за патрона і заступника мого обираю, і Твоє заступництво у мирі завжди славити обіцяю; молю Тебе усердно — не полиши мене ніколи Твого заступництва; випроси Господа Бога у нинішньому і в майбут-

ньому віці, щоб вибавив мене від усякого зла. І нехай завжди я достойний(а) буду славити Отця, і Сина, і Святого Духа, і Твоє тепле заступництво до безконечного віку. Амінь» [8, с. 125].

Святий Миколай опікується землеробством.

Ікона святого Миколая майже завжди була у церкві як окрема ікона, на іконостасі, на хоругвах, а також на божниці в хаті. Святого зображали у вбранні архієпископа, яке належало саме тому часові, коли художник малював ікону. Незмінними для зображень усіх історичних епох залишаються Євангеліє у лівійці і знак благословення (іл. 2, 3, 4).

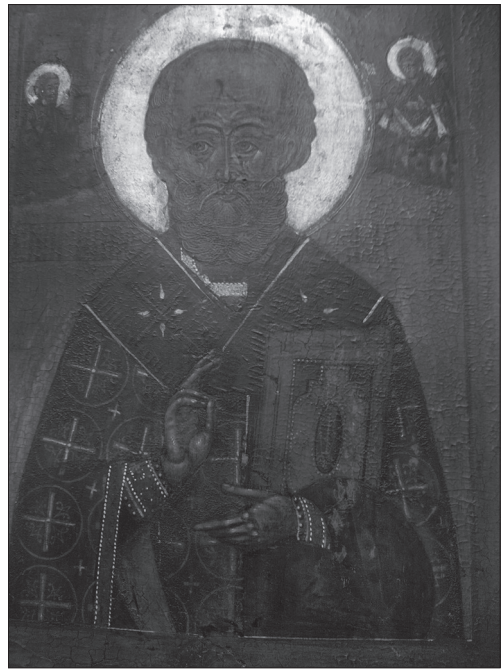
Молодь укладала **сценарії**, і напередодні, пополуночі 18 грудня аж до пізньої ночі, з тим сценарієм хлопці й дівчата ходили від хати до хати, відтворюючи релігійні сцени, де святий Миколай роздавав подарунки дітям, перед тим вимагаючи від них знання молитов. На жаль, мені не вдалось його дістати, однак зараз на Інтернет-сторінках можна знайти багато сценаріїв до дня Святого Миколая.

І, на останок, хочу навести дуже цінні історичні відомості, які подає про святого Миколая письменник Микола Горбаль у нарисі «Пророки»:

«Перший Вселенський церковний собор відбувся у місті Нікеї (сьогодні це місто Ізник у Туреччині), на якому були присутніми 318 єпископів, і він увійде в історію Христової Церкви як Перший Нікейський Собор. Єпископи повинні були з'їхатися до Нікеї на 20 травня 325 року. Але офіційно імператор відкрив засідання Собору лише 14 червня. Собор зібрався в тронній залі імператорського палацу. У своїй промові імператор закликав відкинути всі протиріччя і вирішити всі суперечки через мирні дискусії.

До речі, на цьому першому Соборі брали участь і делегати зі Скіфії, тобто південної України, де тоді проживали готи — Теофіл Готський та єпископ Кадм Боспорський — з українського Боспору. Відзначаю цю деталь тільки для того, щоб наголосити, що християнство на території теперішньої України існувало ще задовго до остаточного хрещення України-Руси Володимиром Великим, яке, як знаємо, відбулося тільки 988 року.

З боку аріян, тобто тих, хто дотримувався вчення Арія, на Соборі були присутніми 20 єпископів. Брав участь у цьому Соборі також і єпископ Мирлікійський, відомий нам як Микола Чу-

Іл. 4. Образ Миколая Чудотворця, подарований селиській церкві від родини Миколи Юліановича Лазуркевича. Грудень, 2024 рік

дотворець. Згадуємо його тут окремо тільки тому, що саме на цьому Соборі з ним стався прикрий інцидент: під час суперечки з Арієм єпископ Миколай дав йому ляпаса, тобто вдарив його в обличчя.

Немислима річ, щоб така висока духовна особа, єпископ, вдавався до рукоприкладства. Тим паче, що при відкритті Собору імператор Костянтин наголосив: «...Вирішити всі суперечки через мирні дискусії».

Імператор був присутній на цьому соборі як почесний гість. Саме через удар в лице Арія єпископа Миколая тут же заарештували і зняли з нього духовний сан єпископа.

Але, о диво! — до закінчення Собору його не тільки звільнили з-під варті, але й повністю виправдали. Це сталося через явлення їм Ісуса Христа.

Мені, автору цього тексту, так і не вдалося з'ясувати, як саме сталося це «явлення їм Ісуса Христа», чи комусь окремо з делегатів Собору, чи усім їм разом, але складається враження, що саме це явлення змінило остаточну ситуацію на користь тверджень Миколая Чудотворця, а не на користь Арія. Собор осудив і відкинув аріанську версію, назвавши її єрессю й утверди неспрос-

Іл. 5. Селиські вертепники, 1990 рік. Фото Марії Войтків

Іл. 6. Селиські вертепники, 2006 рік. Фото Марії Войтків

Іл. 7. Селиські вертепники. Жидівка (лежить) — Зеновій Яремко; Жид — Олег Подвірний; Пастушки, зліва направо — Іван Колтун (Степанович), Степан Пукальський, Микола Ліщинський; стоять, зліва направо: Смерть — Ярослав Сарабун, Пан — Ярослав Чухвіцький, Цар — Ігор Колтун (Володимирович), другий Цар — Валерій Паук, Ангел — Богдан Луковський; Чорт — Дмитро Сурма. Кінець 1970-х років. Фото Марії Войтків

товну істину — догмат: Син Божий є істинний Бог, народжений від Бога Отця ще перед усіма віками і так само вічний, як Бог Отець; Він народжений, а не сотворений, і єдиносущний з Богом Отцем. 19 червня 325 року (через п'ять днів після відкриття Собору) було остаточно прийнято головне рішення цього поважного зібрання — Символ Віри, ясний і короткий виклад істинного вчення віри.

Варто зазначити, що делегати Собору при встановленні цього Символу Віри керувалися також словами самого Ісуса: «Навчіть всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Матвія 28:19), апостольський символ віри інтегрував у себе цю «тринітарну формулу», Собор лиш остаточно узаконив її, що Бог Отець, Бог Син та Бог Дух Святий є одне Божество в Трійці єдиносущне»².

Народні спостереження за природою: Як Михайло (21 листопада) закує, то Миколай (19 грудня) розкує.

22 грудня — Праведної Анни

Свято Зачаття Праведною Анною Пресвятої Богородиці — суто церковне.

РІЗДВЯНІ СВЯТА

Зважаючи на те, традиції опровадження Різдва збереглись дотепе, детально зупинитись на них не буду. Зафіксую тільки особливі моменти цього свята.

Церква в Селиську була дочірньою, як і церква в с. Підтемному. Матірня церква була в Товщеві. Служби Божі відправлялись то в церкві в одному селі, то в другому, то в третьому, і тоді люди з двох сіл добирались пішки або на возах чи санях (залежно від пори року) до того села, в якому провадилась відправа. Подвірна Стефанія Захарівна, 1931 р. н., згадує:

«З самісінького ранку на Різдво їдемо на санях до Підтемного. Мороз тріскучий, аж дзвенить. З Густинця в'їхали до села, через Залізнякову вулицю на Долинки (на Чересполо), на Підпасіку, і лісовою долиною до Підтемного. Аж чуємо дзелен-

² Микола Горбаль. Пророки. На правах рукопису. Авторка статті Марія Горбаль щиро вдячна поету, письменнику п. Миколі Горбалу за довіру першою читати та використовувати цей його твір у науковій роботі.

чання дзвіночків — наздоганяють нас інші сани. А дзеленчання від дзвіночків, що їх чіпляли коням на упряж. То незабутні спогади»³.

А бувало так, що священник правив у всіх трьох церквах (в Товщеві, Селиську та Підтемному), тільки в різні години. Тоді люди були у своєму селі, тільки забезпечували приїзд (бричкою) священника.

Упродовж усіх різдвяних свят село було заповнене торжественним духом — в церкві — Служби Божі, як смеркне — повсюдно колядники і вертепники (іл. 5—7). Родини відвідували одні одних, несучи радісну звістку, що Христос ся рождає, і у відповідь чули ствердне «Славимо Його!». Сусіди, родичі гостились, довго радісно колядуючи.

У родині Залізників (родина моєї мами) була особлива, родинна коляда — «Ходить Господь по раю». В селі тої коляди ніхто не колядував. Вона за межі Залізників не вийшла, але оскільки і сам рід Залізників у селі звівся — останнім часом народжувались одні дівчата, то і щезла коляда. Пригадую, як ми (брат Микола Лазуркевич і я зі своїми родинами) приходили до вуйка Славка Залізняка і двоголоссям колядували на повні груди. Щоби та коляда не щезла взагалі, подаю унікальні слова, в яких відтворена релігійна історія від Адама і Єви і до народження Ісуса Христа.

ХОДИТЬ ГОСПОДЬ ПО РАЮ

*Ходить Господь по Раю,
З Адамом розмовляє:
— Адаме, все що в Раю — є твоє,
Лиш овочу одного їсти заприщаю.*

*Змій то все в корчі чує
І від Єви требує:
О Єво, коли в Раю все твоє,
Чом з дерева одного рвати не пробуєш?*

*Много в Раю є плодів,
Їх Господь не боронить
Зривать, лиш з одного запритив,
Прийде вічний Божий гнів і Раю утрата.*

*Ой не страхайся, Єво,
Вкуси овоч з дерева*

³ Записано 8 лютого 2017 р. від Липової (з дому Подвір-на) Стефанії Захарівни, 1931 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

*Й увидиши тайни світа цілого,
Будеш мудріша Бога із мужем Адамом.*

*Єва овоч вкусила
Й Адама побудила.
О горе!!! Господь в Раю явився,
Адам пред Богом скрився, він, нагий і голый.*

*А Бог строгий судія:
Закон легкий дав вам Я,
Адаме, Мою святую волю
Ти преступив з жоною, — прийде на вас кара.*

*Прародичі із Рая,
Прийшла їм щасливість вся
Страчена, Ангел з мечем огненным
Стеріг приступ гоненим із райської брами.*

*Народився Божий Син,
Вибавитель наш один.
Від кари з Богом нас примиряє,
Двері райські вчиняє Новонародженим.*

СУЧАСНИЙ РІЗДВЯНИЙ ВЕРТЕП⁴

Дійові особи: Ангел, Стрілець, Козак, Гетьман, Пастушки 1, 2, 3, Жид, Жидівка, Ірод, Воїн I, Воїн II, Смерть.

*За дверима чути коляду «Добрий вечір тобі,
пане Господарю»
До світлиці входять вертепника:*

Христос рождається.

Ангел. Сталося велике чудо серед нас,
Народився в Вифлеємі Христос Спас.
Знищить всі окови, прийде час обнови
І мир буде на Землі.
Як зійшло спасення світу в яскіні,
Так зійде зоря обнови в Україні.
Гляне нам ще сонце у наше віконце,
Україну осіне.
І ми, діти українці, ликуймо,
Роздество Христове святкуймо.
Честь Божій Дитині, Слава Україні,
Рідним нивам і степам.

Стрілець. Слава Богу, Христу слава
на весь світ великий, на всю Україну,

⁴ Укладений на основі вертепу із спецвипуску газети «Неділя» за січень 1994 року.

бо не дав нам загинути у лиху годину,
А сьогодні в Вифлеємі радісна новина:
чиста Діва у яскині народила сина.
Ми несемо тую звістку по всій Україні,
всьому люду колядуємо і вашій родині.

Козак. Бо нині настала нам свята година,
святкуймо всі разом, як одна родина.
Згадаймо про тих, посумуймо серцями.
хто більше не буде святкувати з нами.
Згадаймо і тих, хто тепер на чужині,
будьмо душею усі разом нині.
Рожденство Христове будем святкувати,
прийміть, коли ласка, вертеп наш до хати.

Ангел. Слава Богу, добрі люди,
хай добро і мир вам буде.
Я прийшов до вас з небес
і голошу на світ весь:
сталось велике чудо,
слухать вам цікаво буде.

Пастушок I. Добрий вечір, мир в тій хаті,
перестаньте сумувати,
ми новину вам принесли,
щоб ті сили темні щезли,
весь світ нині звеселився,
бо син Божий народився.
Всі ми, браття, звеселімся,
рожденному поклонімся.

Пастушок II. Розкажемо, як ми там були,
що ми бачили та чули.

Пастушок I. Ах, там ніч була чудова,
не опише жодна мова.
Ми цю хату звеселім
і про чудо розкажім.

Пастушок II. Ми вночі при стаді спали,
і не чули, і не знали,
що діється в небесах,
в тих надземних сторонах.

Пастушок I. А як північ надходила,
дивна пісня нас збудила.
Ми одразу повставали,
сонні очі протирали.

Пастушок II. Ясно зірка засіяла,
нам дорогу показала,
а високо ген над нами
грали небеса піснями.

Пастушок I. То ангели нам співали
і Месію прославляли.

Пастушок II. І всім людям на землі мир звістили.

Пастушок I. Ангел в хвилю цю блаженну
нас послав до Вифлеєму,
в цю країну незнаєму,
де Син Божий народився,
із Марії воплотився,
щоб спасти весь людський рід
від неправди, мук і бід.

Пастушок II. Ми одразу поспішили,
бігли всі, що мали сили.

Пастушок I. У стаєнку ми зайшли
і тихенько підійшли.
Дивимось:
Діва Марія на руках дитя тримає
і до сну йому співає.

Пастушок II. Ми в стаєнці повставали,
на коліна повклякали
і віддали дари
Богові царю.

Пастушок I. Той Ісус, що народився нині,
щастя і волю дасть Україні.

Пастушок II. Поклонилися дитяті
та й прийшли вам розказати,
що родився десь Месія,
усім скривдженим надія.

Пастушок I. Кривду він на прах зітре,
правду вгору піднесе.

Пастушок II. От в тій хвилині
йдіть з дарами до яскині
всім про чудо повідайте,
Месії поклон віддайте.

Жидівка. Що я бачу, що я чую?
В ніч оцю таку ясную,
чи не ліпше в хаті сісти,
дещо випити і з'їсти,
те, що Мошко вам приніс
і поставив перед ніс?

Жид. Миле паньство, добрий вечір!
Є у мене різні речі:
смаколики всякі,
маю голки, і підкови,

і завіси до стодоли,
трохи дріжджів і муки,
сині майтки на дівки.

Пастушок I. Ми не будем торгувати,
можеш крам свій забирати.

Жид. Ну-ну, для чого так кричати,
чи не краще торгувати?
Усім разом за стіл сісти,
дещо випити і з'їсти.

Жидівка. За пляшки старі, онучі,
дам коралики блискучі.

Пастушок II. Ти зробив дідів з торбами,
та прийшов вже час розплати,
забирайся, жиде, з хати.

Жидівка. Ну-ну, добре, я піду,
все Іроду розкажу.

Воїн I. Розступіться: Ірод-цар,
над всім світом володар.

Ірод. Що за крик такий зробили?
Царя Ірода зганьбили.
Всіх в кайдани закую,
у тюрмі усіх згною.

Пастушок II. Нас нема за що кувати.
Ми йдем Бога прославляти.

Пастушок I. Ми не хочем тебе знати,
тут тобі не панувати.
Народився уже цар,
всього світу володар.

Ірод. В мене Гершко вчений є,
нехай стане перед нами
враз із своїми книжками.

Жид. Тут я, царю. Що накажеш?

Ірод. Бери книги і читай!
Правду всім нам сповіщай!
Зоря мала об'явиться...
цар десь мав би народитись...
цар такий, що над царями,
і над... над всіма жидами.

Воїн II. Книгу свою витягай і скоріше вже читай.

Жид. У місті Вифлеємі,
у малій стаєнці,

народився новий цар,
котрий буде царювати
і всі царі мають ся йому поклоняти.

Ірод. Що плетеш, корчемний юде?
То ви йому поклонились
і до мене не звернулись?
Кажіть, де він є тепер?
Щоб котрийсь із вас не вмер.
Гей, ви, вірні мої вої.

Воїни I—II (разом)
Ми до бою все готові!

Ірод. По всім світі ви ідіть
і наказ мій рознесіть:
до двох літ дітей вбивайте
і нікого не лишайте.
А між ними й ця дитина
від меча вашого згине.

Воїн I. Ми наказ сповнить готові
і проллємо море крові.
А оце дитя в яскині
ми уб'ємо іще нині.

Воїн II. Не гнівися, ясний царю,
що м'яке я серце маю,
я гріха не хочу мати —
дітям голови стинати.

Ірод. Ти невірний, добре знаю.
Зараз смертю покараю.

Смерть. Всюди я ходжу з косою,
хто шукає тут за мною?

Ірод. Смерте люба, смерте мила,
ти мені давно служила.
Ти косила ворогів, котрих я тобі велів.

Смерть. А тепер кого косити?

Ірод. З них ніхто не сміє жити.
всіх коси, а краще всього
царя того молодого,
що хоче бути над царями,
над землею й небесами.

Смерть. Ох, не буде того, царю,
бо косою я не вдарю,
бо мале дитя в яскині
має владу сильну нині,
Мушу я йому служити,
а тебе прийшла я вбити.

Ірод. Смерте, смерте, почекай,
ще мене не забирай,
яку хочеш дам заплачу.

Смерть. Не сподівайся навіть, царю,
смерть не є підвладна дарам
(стинає Іродові голову).

Воїн II. Пропав, пропав наш Ірод-цар,
жидівський володар.

Ангел. Не лякайтесь, не смутіться,
щиро Богу помоліться.
Звістку вам приношу люблю:
вже немає душогуба,
Ірод більше вже не цар
І не земний володар.
Він тут сили вже не має.
В пеклі за гріхи страждає.
Бог рожденний жити буде,
тіштесь, скривджені всі люди.

Пастушок I. Правда Божа, добрі люди:
Радість нині скрізь і всюди,
що спаситель народився,
із Марії воплотився.

Пастушок II. Знову хтось сюди іде.
З нами що тепер буде?

Входять Козак, Гетьман, Стрілець — колядують.

Козак. Я козак із-за Дніпра,
з широкого лугу.
Запорізька Січ лягла
у глибоку тугу.
Довгі ночі, довгі дні
Січ в могилі спала,
аж учора над Дніпром
зірка засіяла.
Люд наш гинув сотні літ,
йшов до бою син і дід.
Йшов за волю і свободу
українського народу.
І я нині пробудився,
як син Божий народився.

Гетьман. На цю вість я ждав віками,
відколи ми з ворогами.
І в боях заснула воля,
лягли друзі серед поля.
Нині стануть всі з могили,
що за Україну спочили.
Нині встане дух народу,

в бій покличе за свободу.
Встане правда сторозп'ята,
нарід кинеться на ката,
і за тюрми і кайдани
будуть смерть і кров, і рани.
Як прийдем до перемоги,
ворогів зметем з дороги,
як повстане вся держава
і її колишня слава, —
зникне страх, прийде завзяття.
За державу стіймо, браття!

Стрілець. Я теж ваш рідний брат —
українець із Карпат.
Через гори, через ріки
я прийшов, щоби навіки
нам здобути честь і славу.
у єдину стати лаву.

Пастушок I. Розкажіть нам про минуле,
про тяжку недолю,
як діди в боях кривавих
здобували волю.

Козак. Було колись: на Вкраїні
ревіли гармати.
Було колись: запорожці
вміли воювати.
Воювали, здобували
і славу, і волю.
Минулося. Осталися
могили по полю.
А тепер у чистім полі
могили розриті,
ніхто про них не згадає,
щоб їх обгорнути,
щоб барвінок посадити,
слави не забути.
Коли б була рідна мати,
коли б вона знала,
пішла б туди, заплакала,
ще й про них згадала.
І згадала рідна мати,
де син спочиває,
де сидить ворон на грудях,
тіло розриває.
Вона б його пригорнула,
всім серцем любила,
на тім місці в чистім полі
виросла б могила.

Гетьман. Ми донині твердо спали,
а сьогодні повставали

вклонитись Богу — цій дитині
Попросити щастя й долі, волі Україні.

Стрілець. Щоб не вмерла наша слава,
і щоб радість скрізь настала.

Пастушок II. Тихше, браття: хтось почує.
Знову хтось до нас мандрує.

Жид. Довго, довго ми блудили
і до вас знову приплили.

Жидівка. І зачнем таке казати:
може, будем торгувати?

Жид. Чого воно походилося,
чого воно зажурилось?
Слова ваші є пусті.
А послухайте мої.
Що я в городі бував,
козу гнали, а я вкрав.
Сура ззаду підганяла,
на базарі гроші взяла.
Що мені тепер робити,
треба гроші заробити.
Своїй Сурі куплю брошку,

Жидівка. Я тобі — губну гармошку.

Жид. Тож ви, люди, не скупіться,
з жидом чесно поділіться

Жидівка. А в тій хаті дуже тепло,
а на дворі завірюха —
відмерзають ніс і вуха.

Козак. Геть, жидюго, іди з хати,
перестань уже брехати,
бо вже ті часи минули,
що ми в твоїх путах були.
Бо прийшов вже час розплати —
забирайся, жиде, з хати!

Жидівка. Гей, газдинько, що сі діє?
Ніхто Сури не жаліє.

Жид. Як біда, то всі до жида,
а як по біді... ідем,
більше сюди не прийдем.

Стрілець. Поки вийти нам із хати,
треба щастя побажати,
всім дорослим і маленьким,

щоби були здоровенькі
на потіху всій родині
і на славу Україні.

Гетьман. Бувайте здорові, весело святкуйте,
за синами, за братами тяжко не сумуйте,
що в далеких чужих краях всі літа страждають
а сьогодні до вечері, плачучи, сідають.

Пастушок II. Ми маленькі пастушки,
усі знаємо стежки.
Слава Богу, слава Богу,
вирушаємо в дорогу.

Стрілець. Тож спішіть до Вифлеєму Христа Бога
привітати,
і низький поклін віддати.
А ми, браття-українці, далі помандруєм,
на дорогу колядоньку вам заколядуєм
(колядують і виходять)

ЙОРДАН

Про щедрування на Йордан уже надрукована окрема моя публікація [9]. Тут же хочеться мені тільки пригадати батькову розповідь, яка відтворює дух Йорданських свят на селі:

«На Йордан на селі на праці (на річці) чоловіки вирубали з льоду хрест, підважили його і відставили набік на кригу. Облили буряковим соком, і він був бордовий. Священник святив воду в тій ополонці, звідки вирубали хрест. Як уже посвятив, то люди повипускали в небо голубів»⁵. Як не вдавалось прорубати на річці хрест, то воду святити в криниці посеред села, яка і дотепер повновода. Криниця була обведена дубовою цямриною. Посередині цієї цямрини була широка дубова дошка, на яку ставили повне з водою відро⁶. (Ця дубова цямрина з часом прогнила, і зараз на криницю поставили звичайне одне бетонне кільце).

При велелюдді села церква завжди була переповненою. Переповнені і хори. Хористи співали такими гучними голосами, що чути були відправу на все село. І навіть той, хто не був присутній у церкві, а жив у центрі села, молився разом з усією церквою.

⁵ Лазуркевич Юліан Степанович, 1922 р. н..

⁶ Записано 25 листопада 2017 р. від Пукальської Дарії Іванівни, 1936 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

ВІНШУВАННЯ

Записані чи то з живих засівань, чи то з Інтернет-мережі напередодні 2024 року

Сію, сію, посіваю
Щастям, що у торбі маю.
Хлібом Божим засіваю,
З Новим роком Вас вітаю.
Будьте дужі та здорові,
В щасті, радості, в любові.
У добробуті й достатку
Бог хай береже цю хатку.
Сію, сію хлібом рясно
І вітаю всіх вас красно.
Хай в житті все удається,
Хай добро у серце летється.
Христос рождається!!!

Віншую Вам нині
Господарі й господині,
І старому, і малому,
Всьому людові земному.
Дай Вам, Боже, в цій господі
Жити в радості і в згоді.
Щоб добро жило в родині
І у нашій Україні.
Хай бажання це здійснюється —
Христос рождається.

Вінчую Вас, добрі люди,
Хай Божа поміч завжди з Вами буде.
Вінчую Вас в коляді,
Проживайте в гаразді.
Без клопотів, без біди
До другої коляди.
Христос ся рождає.

Сію, сію, посіваю,
З Новим роком Вас вітаю.
Аби Ви були багаті,
Аби всьо було у хаті.
Аби міль Вас не поїла,
Аби жаба не вдушила.
Би паркан був невисокий
Від сусідів на всі боки.
Би хвіртки були у нім
Без засовів і замків.
Аби ви були здорові,
Аби всьо було в коморі:
Сало, шинка, ковбаса,
У креденсі вина, пива,
А у бутлі самогон
Дуже потужний, як вогонь.

У бамбетлі — купа грошей,
В хаті щоб не було вошей.
У дворі щоб був поредек,
На городі — купа гредок.
В стайні аби бик ревів,
В стайні аби хрек рохтів,
Свині щоб ламали хлів.
Щоб у полі була нива,
Україна всім на диво
Гордо встала із колін
Богу стала на поклін.
Попросила в Бога миру,
Людяч доленьку щасливу.
Москалів щоб Бог велів
Каструвати поголів.
Щоб москаль і москалиха
Не плодили більше лиха
Скастрував би їх Господь
Їхню душу, їхню плоть.
Газдам всім бажаю хай
На гостей щоб був врожай.
Щоби хати не минали,
Колядки колядували.
Щоби щедро засівали,
Вінчували, щедрували,
Щоб все було від душі,
Щоб все було для душі.
Щоб все було при душі.
Миру, злагоди, достатку
Всім бажаю наостатку.
Христос ся рождає!

Віншування, записане від Петрів Стефанії Григорівни, 1922 р. н.:

З Новим роком, приятелі, ми вас тут вітаєм,
З новим щастям і здоров'ям ми вам тут жилаєм.
Дай вам, Боже, рік щасливий, вся ваша родина,
Най вам буде веселая кожняя година,
Христос ся рождає!

НАРОДНІ ПРИКМЕТИ НА ПОГОДУ⁷

— З 26 грудня до 6 січня (12) днів записувати погоду: яка зранку, яка в обід, яка увечері. Кожен день з 12-ти відповідає дванадцятьом місяцям року, відповідно початок, середина, кінець місяця — прогноз точний.

— Якщо 2 лютого похмуро — рання весна, якщо ясно, сонячно — пізня.

⁷ Записані від жителів села, мого батька — Лазуркевич Юліана Степановича, 1922 р. н. та Петрів Стефанії Григорівни, 1922 р. н.

— Як горобчики зимою пхаються до хати — за 2—3 дні буде завірюха, хуртовина.

— Як маленька лісова пташка, менша від горобчика, тарахоче т-р-р-р-р..., т-р-р-р-р-р... (мовби дерева труться одне до одного) — через 2—3 дні буде зміна погоди.

— Ворони гурмуються — будуть опади (сніг чи дощ).

Висновки. Проаналізувавши цикл зимових, зокрема грудневих (за юліанським календарем) свят, можна дійти висновку, що він був наповнений заходами та діями, де дівчата і парубки шукали собі пару для майбутнього подружнього життя. Адже весняний, літній та осінній періоди життя були періодами щоденної тяжкої праці.

Стосовно різноманітних ворожінь (андріївські ворожіння, на Катерини), яких дотримувалась молодь, церква не робила заборон, вважаючи їх (ворожіння) просто молодіжними розвагами, і не вбачала в них ніякої шкоди моралі. Однак церква закликала суворо дотримуватись усіх церковних приписів стосовно релігійних свят — обов'язкова присутність в храмах на усіх церковних святах, строге дотримання посту — як в харчуванні, так і в поведінці.

На загал ці традиції і обряди в основі мали глибоке моральне підґрунтя. Висока духовна і мораль-

на культура, витворена серед молоді церквою і народними традиціями, була закладена в основу поведінки молоді.

1. Воропай О. *Звичайі нашого народу. Етнографічний нарис*. Мюнхен: Українське видавництво, 1958. Т. I. Част. I: Зима. С. 7—136.
2. Онацький Є. Введення в храм Пресвятої Діви Марії. Онацький Є. *Українська Мала Енциклопедія*: у 8 т. і 16 кн. Буенос-Айрес [Аргентина], 1958. Т. 2. Кн. 2: Літери В—Г. С. 130.
3. *Протоєвангеліє Якова*. URL: <http://kyiv-pravosl.info/2022/01/10/protoevanhelie-yakova/>.
4. *Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи*. Київ: Фенгезі ЛТД, 1996. 576 с.
5. Шмайда Михайло. *А Іші Вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини*. Т. 1. Братіслава; Пряшів, 1992. 500 с.
6. *Свята великомучениця Варвара в українських стародруках*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5584>.
7. Пулюй Іван. *Збірник праць*. Т. III. *Молитовник. Псалтир*. За редакцією Проф. Василя Шендеровського. Київ: Рада, 1997. Перевидання: Молитовник для руського народу. Друге побільшене видання. Відень, 1871. 272 с.
8. Падура Михайло. *Пам'ятаємо тебе. Meminimus tui. Нарис одного життя*. Львів, 2013. 648 с.
9. Горбаль Марія. *Щедрування в селі Селиську нині Пуштомитівського району на Львівщині. Народознавчі зошити*. Інститут народознавства НАН України, 2024. № 2. С. 462—473.